

EL COSMOS DELS ANTICS

La proposta s'adreça a alumnat de 4t d'ESO, batxillerat, formació professional i estudis universitaris.

Propostes de treball a l'aula

1. Introducció i antecedents

La paraula "cosmos" no ha estat sempre sinònim d'univers immens i en expansió com l'entenem avui. En l'antiguitat grega, κόσμος (kósmos) significava principalment ordre, harmonia i bellesa: un arranjament perfecte que oposava el caos primordial i que unia l'estètica amb la racionalitat. Per als grecs antics —des d'Homer fins als presocràtics i, especialment, amb Pitàgores i Plató—, el cosmos era un tot coherent, bell i comprensible per la raó humana, governat per lleis naturals i matemàtiques que reflectien una harmonia profunda.

Aquesta conferència, impartida per Raül Garrigasait (escriptor i hel·lenista), ofereix una panoràmica precisa i accessible de com els grecs clàssics van concebre el món. Garrigasait explora la comprensió del cosmos fa més de dos mil anys: un univers finit, ordenat, amb una estructura jeràrquica (esferes celestes, Terra al centre) i carregat de significat ètic i estètic. Aquesta visió no era només científica o filosòfica, sinó també poètica i vital: el cosmos era un model de bellesa i equilibri que invitava l'ésser humà a viure en sintonia amb ell.

Aquesta proposta pedagògica convida l'alumnat a descobrir com hem passat d'aquest cosmos harmònic i contemplatiu —on la natura i l'humà estaven lligats per vincles morals, religiosos i estètics— a la visió moderna d'un univers dinàmic, immens i en expansió (des del geocentrisme d'Aristòtil fins a la teoria del Big Bang). Les idees antigues que presenta Garrigasait segueixen sent rellevants avui: ens ajuden a reflexionar sobre la crisi climàtica, la sostenibilitat i la nostra relació amb la natura. Recuperar la idea d'un cosmos com a tot ordenat i bell pot inspirar una actitud més respectuosa i contemplativa, enfront de la visió purament instrumental i tecnològica del món actual.

Així, a partir d'aquesta conferència, l'alumnat pot connectar la filosofia clàssica amb qüestions contemporànies: com entenem avui l'ordre (o el desordre) del món? Quin paper juguen l'art, la ciència i la imaginació en la nostra manera de representar l'univers? Aquestes preguntes obren un espai de pensament crític interdisciplinari, perfecte per a matèries com Filosofia, Història de l'Art, Grec o Ciències.

Font 1

RAÜL GARRIGASAIT COLOMÉS

Raül Garrigasait i Colomés (Solsona, 15 de desembre de 1979) és un filòleg clàssic, escriptor, traductor i editor català, especialitzat en llengües antigues i en la difusió del pensament clàssic.

Va estudiar Filologia Clàssica (amb doctorat en aquesta disciplina) i també música i llengües antigues. És professor a la Universitat de Barcelona i ha desenvolupat una trajectòria destacada com a traductor del grec i l'alemany al català. Entre les seves traduccions més rellevants hi ha obres com *L'assassina* d'Aléxandros Papadiamandis, *Vida de consum i Temps líquids* de Zygmunt Bauman, *El Leviatan i altres narracions* de Joseph Roth, i les *Cartes de Plató*.

Des del 2007 és editor de la Col·lecció de Clàssics Grecs i Llatins de la Fundació Bernat Metge, i des del 2018 n'és el president de La Casa dels Clàssics, entitat dedicada a la promoció i edició de textos clàssics. Com a escriptor, combina assaig i narrativa. En l'assaig ha explorat temes com el cosmopolitisme (*El gos cosmopolita i dos espècimens més*, 2012), la modernitat a Catalunya a través de Santiago Rusiñol (*El fugitiu que no se'n va*, 2018), la relació entre clàssics i poder (*Els fundadors*, 2020), i connexions entre història i biografia (*País barroc*, 2020). La seva primera novel·la, *Els estranys* (2017, Edicions de 1984), va obtenir un gran reconeixement: Premi dels Llibreters, Premi Òmnium a la Millor Novel·la en Llengua Catalana i èxit de vendes.

La seva obra es mou entre la reflexió filosòfica, la història cultural i la narrativa, amb un fort interès pels clàssics grecolatins i la seva rellevància contemporània. Ha participat en conferències, cicles com Cosmògraf (on ha parlat del "cosmos dels antics") i institucions com el CCCB o l'Institut d'Humanitats de Barcelona.

2. Metes, objectius i activitats

Metes:

Fomentar una comprensió profunda de l'evolució conceptual de l'univers des de perspectives històriques, filosòfiques i científiques, alhora que es promou una reflexió crítica sobre la relació humana amb el cosmos i la natura. Això inclou:

1. Desenvolupar una visió integrada del coneixement humà sobre l'univers, connectant l'etimologia, les visions antigues i les teories modernes.
2. Estimular el pensament reflexiu per avaluar com les perspectives històriques influeixen en les actituds actuals cap a la natura i la tecnologia.

Objectius específics

1. Identificar l'origen etimològic de la paraula "cosmos" i la seva evolució.
2. Diferenciar les quatre visions clàssiques de l'univers: platònica, atomista, abrahàmica i gnòstica.
3. Comprendre el pas del geocentrisme a la visió històrica de l'univers (Big Bang).
4. Reflexionar sobre la nostra relació amb la natura: contemplació versus transformació tecnològica.

Activitat 1: El trencaclosques del "Cosmos"

Desenvolupament:

De manera individual (o en parelles, segons el nivell), l'alumnat investiga:

1. L'origen grec de la paraula κόσμος (kósmos).
2. Els seus significats originals: *ordre, harmonia, ornament, allò ben disposat*.
3. Paraules actuals que comparteixen la mateixa arrel etimològica, com ara:
 - cosmètica
 - cosmopolita
 - cosmologia

L'alumnat ha d'identificar què tenen en comú aquestes paraules i quin sentit comparteixen amb el concepte original.

A continuació, es proposa una activitat d'anàlisi simbòlica:

Font 2

1. Els alumnes han de buscar o imaginar objectes quotidians que:

- estiguin ordenats,
- siguin harmoniosos,
- o tinguin una funció estètica (joies, decoració, roba, espais ben organitzats).

2. Han d'explicar per què aquests objectes poden relacionar-se amb la idea de cosmos com a ornament.

Activitat 2: Som "Plantes Capgirades"?

Desenvolupament:

S'explica breument la metàfora de Plató segons la qual els humans som com plantes invertides, amb les arrels al cel, perquè la nostra part més important —la raó— es troba al cap i es connecta amb l'ordre del cosmos.

A continuació, l'alumnat realitza un dibuix o representació artística lliure d'aquesta idea, mostrant el cos humà com una planta amb el cap orientat cap al cel i les estrelles. Es convida a utilitzar símbols (llum, estrelles, formes ordenades) per expressar harmonia i equilibri.

Finalment, cada alumne explica breument per què ha situat el cap a dalt i com el fet de "mirar" l'ordre dels astres simbolitza la recerca de pau interior, sentit i equilibri mitjançant el pensament i la raó.

Activitat 3: El judici al cosmos

Desenvolupament:

Es divideix la classe en tres grups que defensaran visions oposades sobre el món segons les fonts.

Cada grup elabora un breu dossier o indicacions bàsiques sobre la seva corrent de pensament i ha d'entendre com interpreta la realitat, l'origen del món i el lloc de l'ésser humà dins d'aquest.

1. **Els Platònics:** El món és un ésser viu perfecte que hem d'imitar.
2. **Els Atomistes:** El món és atzar i àtoms; no hem de tenir por de res.
3. **Els Gnòstics:** El món és una presó o una trampa de la qual hem de despertar.

Debateix la següent pregunta: "Si el món és bonic, significa que qui l'ha fet és bo o que ens vol enganyar?".

Activitat 4: L'Univers té història**Desenvolupament:**

L'alumnat treballa en parelles per elaborar una línia del temps comparativa amb dues franges paral·leles:

1. D'una banda, el cosmos fix d'Aristòtil, entès com un univers etern, ordenat i invariable, que va marcar el pensament occidental durant aproximadament mil anys.
2. De l'altra, el cosmos amb història, que s'inicia amb el Big Bang i evoluciona al llarg del temps.

Les parelles han d'ubicar en la línia del temps figures clau com Copèrnic (trencament del geocentrisme), Newton (univers regit per lleis matemàtiques) i Darwin (introducció de la idea d'evolució), explicant breument quin canvi de mirada aporta cadascun.

L'activitat es tanca amb una posada en comú on es comparen les dues visions del cosmos i es reflexiona sobre com canvia la manera d'entendre el lloc de l'ésser humà quan l'univers deixa de ser estàtic i passa a tenir història.

Activitat 5: Gaia i la tecnologia**Desenvolupament:**

El docent introdueix l'activitat contrastant dues maneres d'entendre la natura al llarg de la història. D'una banda, s'explica que en el pensament antic la natura era vista com un ordre perfecte i harmoniós, un model que calia observar, comprendre i respectar. De l'altra, es presenta la visió moderna i contemporània, en què la natura sovint es concep com a matèria disponible, un conjunt de recursos que poden ser transformats, explotats o optimitzats mitjançant la tecnologia.

Un cop plantejat aquest contrast, es presenta de manera accessible la *Hipòtesi Gaia*, que entén la Terra com un sistema viu i interconnectat capaç d'autoregular-se. Es convida l'alumnat a identificar semblances entre aquesta hipòtesi científica i la visió antiga de la natura com un tot ordenat.

A continuació, l'alumnat, en petits grups, analitza exemples concrets de la crisi climàtica actual (canvi climàtic, pèrdua de biodiversitat, contaminació) i reflexiona sobre quina concepció de la natura hi ha al darrere de les accions humanes que els provoquen.

L'activitat culmina amb un debat col·lectiu a partir de la pregunta:
Podem afrontar la crisi climàtica si tornem a veure el planeta com un ésser viu i no només com una caixa d'eines?

3. BIBLIOGRAFIA WEB

Biografia i perfil oficial de Raül Garrigasait. Disponible a:

https://ca.wikipedia.org/wiki/Ra%C3%BCl_Garrigasait_i_Colom%C3%A9s

[Consultat: gener 2026]

Hipòtesi Gaia (versió catalana). Entrada completa i ben referenciada sobre la Hipòtesi Gaia de James Lovelock: explicació del concepte de la Terra com a superorganisme autoregulat, història, crítica i implicacions ambientals. Disponible a:

https://ca.wikipedia.org/wiki/Hip%C3%B2tesi_Gaia [Consultat: gener 2026]

Κόσμος (etimologia i significat grec). Entrada sobre el terme grec "kósmos" (ordre, harmonia, ornament, bellesa), amb evolució històrica des d'Homer fins als presocràtics i filòsofs. Inclou referències a oposició amb "chaos". Disponible a: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Cosmos> [Consultat: gener 2026]

Cosmologia (filosofia i ciència).

Entrada que presenta el concepte de cosmologia com a discurs racional sobre l'origen, l'estructura i el sentit de l'univers, amb referències a la cosmologia antiga, medieval i moderna.

Disponible a: <https://www.wikisofia.cat/wiki/Cosmologia>

[Consultat: gener 2026]

Plató – Timeu i el cosmos com a ésser viu.

Article introductori sobre el diàleg Timeu de Plató, on es desenvolupa la idea del cosmos com un organisme viu, ordenat i racional, dotat d'ànima (anima mundi).

Disponible a: <https://plato.stanford.edu/entries/plato-timaeus/>

[Consultat: gener 2026]

Atomisme grec.

Entrada explicativa sobre l'atomisme antic (Leucip i Demòcrit), que presenta una visió del món basada en àtoms i buit, sense finalitat ni disseny diví, clau per entendre una concepció materialista del cosmos.

Disponible a: <https://www.wikisofia.cat/wiki/Atomisme> [Consultat: gener 2026]

Gnosticisme.

Entrada sobre el gnosticisme antic, que exposa la visió del món material com una realitat defectuosa o enganyosa i la necessitat de coneixement (gnosi) per alliberar-se'n. Disponible a:

<https://ca.wikipedia.org/wiki/Gnosticisme> [Consultat: gener 2026]

Revolució científica i canvi de visió del cosmos.

Entrada que explica el trencament amb el cosmos fix a partir de Copèrnic, Newton i el desenvolupament de la ciència moderna.

Disponible a: https://ca.wikipedia.org/wiki/Revoluci%C3%B3_cient%C3%ADfica

[Consultat: gener 2026]

Teoria del Big Bang.

Entrada divulgativa sobre el model cosmològic del Big Bang, que introdueix la idea d'un univers amb origen, evolució i història.

Disponible a: https://ca.wikipedia.org/wiki/Big_Bang [Consultat: gener 2026]